

Sürdürülebilir Normale Doğru Disiplinlerarası Alternatif Tasarım Pratikleri, Müşterekler Üzerine Bir Atölye Deneyimi

Sosyoekonomik ve ekolojik süreçlerin mimari çözümler ile eklemlendiği bu disiplinlerarası atölye deneyimi, katılımcı ve bütüncül tasarım pratiklerinin geliştirilmesi ve toplumsal yapının dayanıklı olarak yeniden inşası konusunda kritik bir model öneriyor.

Büşra Topaktaş¹ - Seda Altan²

¹ İstanbul Planlama Ajansı - ² AURA İstanbul

müşterek: ortak, birlik, birlikte

6 Şubat 2023'te meydana gelen deprem, yüksek riskli bölgelerde yerleşim alanlarının fay hatları etütleri dikkate alınmadan seçilmesi ve inşaat ya da tadilat süreçlerinde yönetmeliklere uygun standartlara uyulmamasının ağır sonuçlarını bir kez daha ortaya koydu. Afet sonrası süreçler afetten daha yıkıcıydı. İlk müdahaleler ve yardım faaliyetleri, bölgedeki acil ihtiyaçların karşılanması amacıyla organize edilmeye çalışılırken aslında coğrafyanın geçmişine rağmen ne denli hazırlıksız olduğumuz gerçeğiyle yüzleştik. Arama kurtarma çalışmalarını ve nitelikli barınma alanlarını organize etme konusunda önümüzde duran negatif tablo beraberinde pek çok soru işareti getirdi. Bu süreç gerek yerel yönetimlerin, karar vericilerin ve politika üretenlerin, gerekse mimarlık ve şehir planlama gibi disiplinlerin, afet sonrası yeniden yapılanmada nasıl bir rol oynayabileceği üzerine geniş bir tartışma alanı da açtı.

Kentlerin afet sonrası yeniden yapılanmasında, insan-doğa ilişkisinin sağlıklı bir şekilde kurulması ve üretim süreçlerinin ekolojik ve inovatif yaklaşımlarla yaşam alanlarına entegre edilmesi, yalnızca yapıları çevrenin fiziksel anlamda yeniden inşası açısından değil, aynı zamanda toplumsal sürdürülebilirlik ve dayanıklılık açısından da büyük önem taşıyor. Bu bağlamda, salt mimari ve şehircilik çözümleri yerine, sosyoekonomik ve ekolojik süreçleri merkeze alan bir mekân tasarım pratiği geliştirmenin gerekliliğinin, deprem sonrası yeniden yapılanma sürecinde en belirgin ihtiyaçlardan biri olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

İstanbul Planlama Ajansı ve AURA İstanbul olarak, bu gerekliliğin farkındalığıyla, geleceğe yönelik sürdürülebilir mekân üretim pratikleri üzerine ortaklaşa düşünmeye ve bu bağlamda “Neler yapabiliriz?” sorusuna yanıt aramaya yöneldik. Sıklıkla kullanılan ve zaman zaman içeriği

boşaltılan “sürdürülebilirlik” kavramı, bu tartışmalar içinde bir yanıt olarak öne çıkan üst başlıklardan biri hâline geldi. Yaşanan felaketle birlikte, bizler de bu kavramın pratikte ne denli önemli ve vazgeçilmez olduğunun bir kez daha farkına vardık. Bu bilinçle, 2023 yılında “Sürdürülebilir Normale Doğru” temalı yaz akademisinin ilkini gerçekleştirdik.

Salt mimari ve şehircilik çözümleri yerine, sosyoekonomik ve ekolojik süreçleri merkeze alan bir mekân tasarım pratiği geliştirmenin gerekliliği, deprem sonrası yeniden yapılanma sürecinde en belirgin ihtiyaçlardan biri olarak ortaya çıktı.

Fotoğraflar Bünyamin Derman, Olgu Çalışkan, Tuğçe Tezer ve Özen Aksu seminerleri.

2023 yılında gerçekleştirilen ilk yaz akademisine, deprem coğrafyasındaki dokuz farklı üniversitenin mimarlık, iç mimarlık, şehir ve bölge planlama, peyzaj mimarlığı bölümlerinden seçilen yirmi beş öğrenci katıldı. Akademide İstanbul'un Güngören, Küçükçekmece ve Yedikule gibi farklı bölgelerinde afete dayanıklı ve sürdürülebilir yaşam alanlarının nasıl tasarlanabileceğine odaklanıldı.¹ Bu çalışmalar, afet sonrasında tarım ve üretim temelli bir iyileşmeyi önceleleyen, farklı ölçeklerde projelerin üretilmesine ve bu projelerin sosyoekonomik ve ekolojik yaklaşımlarla nasıl güçlendirilebileceğinin tartışılmasına olanak sağladı.

Sosyoekonomik ve ekolojik süreçlerin mimari çözümler ile eklemlendiği bu disiplinlerarası atölye deneyimi, katılımcı ve bütüncül tasarım pratiklerinin geliştirilmesi ve toplumsal yapının dayanıklı olarak yeniden inşası konusunda kritik bir model öneriyor. Bu modelin kurgulanmasını, katılımcılar İstanbul'un farklı bölgelerinde gerçekleştirdikleri saha çalışmaları ve atölyeler aracılığıyla deneyimlediler. Bu çok boyutlu ve disiplinlerarası çalışmalar, sadece fiziksel yapıların yeniden inşasını değil, aynı zamanda toplumsal

dokunun ve ekolojik dengenin sürdürülebilirliğini de hedefledi.

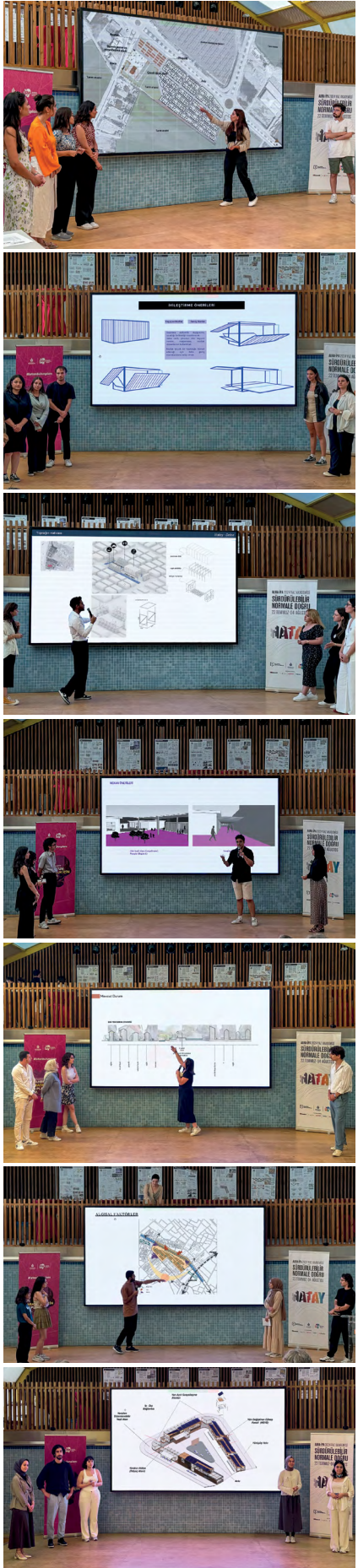
Planlama ve kentsel tasarım ölçeğindeki bu öncül çalışmanın ardından, 2024 yılında Yaz Akademisi'nin ikincisi gerçekleşti. İlkinin devamı niteliğinde, daha geniş bir katılımcı kitlesine hitap ederek, İstanbul ve Hatay'daki üniversitelerden otuz beş öğrenciyi bir araya getirdik.

Bu çok boyutlu ve disiplinlerarası çalışmalar, sadece fiziksel yapıların yeniden inşasını değil, aynı zamanda toplumsal dokunun ve ekolojik dengenin sürdürülebilirliğini de hedefledi.

Depremden 2024 yazına kadar geçen süre içerisinde Hatay'da yürütülen ve yürütülemeyen süreçler, mevcut geçici yerleşim alanlarındaki fiziksel ve sosyal sorunlar, bu alanlardaki sosyalleşme mekânlarının yetersizliği gibi

konular, bizi mevcut olanla eklemlenebilen, daha küçük ölçekli geçici/esnek mekân pratiklerini ve bu pratiklerin mevcut yapıyı birlikte düşünme/iyileştirme potansiyelini düşünmeye sevk etti. Bu doğrultuda, müşterek mekânlarda dayanışmanın ve birlikte olmanın sağaltıcı potansiyeline olan inancımızla, ikinci kez gerçekleştirdiğimiz atölye çalışmasının temasını “Gündelik Hayatı Müştereklerle Yeniden Örmek: Müşterek Mutfak +” olarak belirledik. Bu tema etrafında şekillenen atölye, geçici yerleşim alanlarındaki sosyalleşme mekânlarının eksikliklerini gidermek amacıyla tasarım pratiklerine odaklandı.

Akademide, İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulan Hatay Planlama Merkezi'nin verilerinden, deprem sonrası sahada yardım ve çeşitli ölçeklerde çözüm üretme süreçlerinde yer almış kişilerden, sivil toplum kuruluşlarından ve mentorluk eden akademisyenlerin bilgi ve deneyimlerinden faydalandı.² Yaz Akademisi kapsamında katılımcılar, atölye çalışmasını destekleyici seminerlerin yanı sıra, İstanbullu öğrenciler ve profesyoneller ile bir araya gelme fırsatı buldu, programda çeşitli kamusal etkinlikler de yer aldı.

Fotoğraflar Final sunumu grupları.

Müşterekler ve Mekân Tasarımı

“Kolektif üretimde müşterekleşmenin tohumlarını önce kendi içlerinde yeşerttiler.”

Müşterek kavramı, mimarlık, kentsel tasarım ve şehir planlama disiplinlerinde, kentsel mekânların ve kaynakların ortak kullanımı ve yönetimiyle ilgilidir. Müşterekler, bireylerin ve toplulukların birlikte hareket ederek sahip çıktığı, paylaştığı ve koruduğu ortak varlıklar olarak tanımlanabilir. Bu kavram, yalnızca fiziksel mekânlar değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamlarda da kendini gösterir. Tasarım pratiğinde müştereklerin ele alınışı, mekânsal adaletin ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli rol oynar.

Hatay'daki müşterek yaşam kültürünün gündelik ve somut bir yansıması, ortak yemekler ve paylaşılan sofralar. Mutfak kültürü, sosyal dokunun ve topluluk bilincinin güçlenmesinde önemli bir rol oynar. Bu bağlamda, akademinin ana teması olarak belirlediğimiz müşterek kavramı, hem mekânsal düzenlemelerde hem de sosyal ve kültürel birlikteliklerde kendini göstererek, Hatay'ın mutfak kültürü ile örtüşen ortak bir yaşam pratiği sunar. Toplumsal belleğin sürekli kırıldığı bu coğrafyada, Hatay gibi mutfak kültürüyle bilinen bir kentin yine mutfağın ve sofranın birleştirici etkisi üzerinden ele alınması, toplumsal kolektif belleğin korunması, kültürün ileriye yönelik aktarımı açısından da önemli.

Müşterek mekânların tasarımında, kullanıcıların sadece mekânın kullanıcıları değil, aynı zamanda üreticileri olduğu bir model geliştirilebilir. Bu yaklaşım, mekânın hem fiziksel hem de sosyal boyutlarının daha derin ve anlamlı bir şekilde ele alınmasına olanak sağlar. Atölye süreci, müşterek mekânlarda birlikte üretme pratiğinin sosyal adaleti nasıl destekleyebileceği ve mekânsal adaletsizlikleri nasıl giderilebileceği üzerine düşündürmeyi de amaçlar.

Birlikte üretme pratiğini, salt mekân üretimi açısından, mekânların yalnızca tasarımcılar tarafından değil; aynı zamanda kullanıcıların ihtiyaçları, bilgi ve deneyimleri doğrultusunda şekillendirildiği bir yaklaşım açısından

düşünmenin daha doğru olduğunu benimsiyoruz. Bu anlamda, müşterek mekânlarda birlikte üretme, kullanıcıların kendi yaşam alanları üzerinde söz sahibi olmasına imkân tanıyarak, sosyal adaleti destekler. Dolayısıyla, deprem gibi bir doğal afet sonrası, o coğrafyada yaşayan ve farklı disiplinlerden öğrencilerin bir araya gelerek, bir arada olma mekânlarını, birlikte üretmeyi pratik ederek gerçekleştirmeleri, nitelikli, sosyal, ekolojik ve en önemlisi dayanıklı mekân üretimi açısından önem taşır.

Müşterek kavramı, yalnızca fiziksel mekânlar değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamlarda da kendini gösterir. Tasarım pratiğinde müştereklerin ele alınışı, mekânsal adaletin ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli rol oynar.

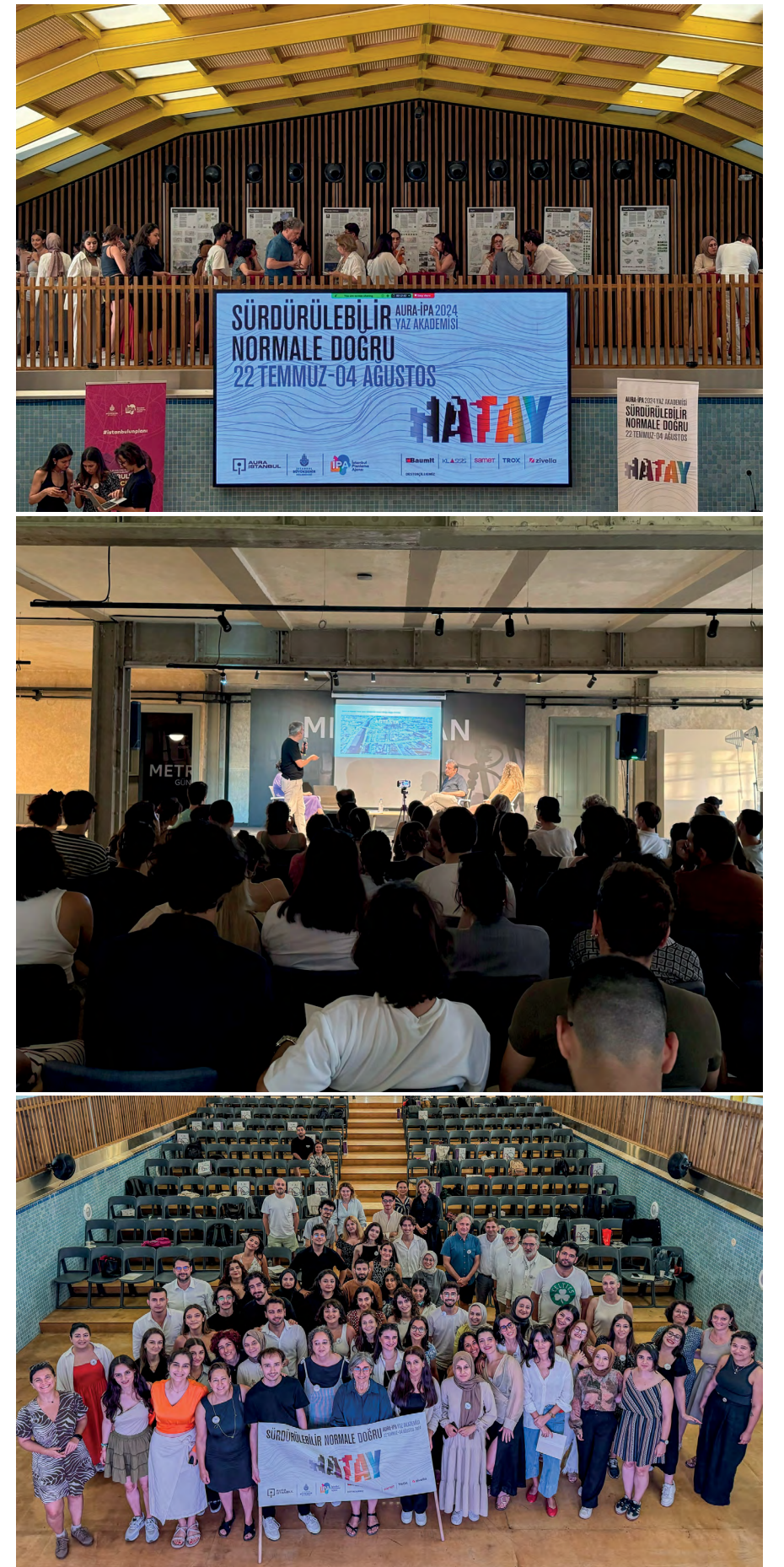
“Müşterek Mutfak +” atölyesi, geçici yerleşim alanlarındaki sosyalleşme sorunlarını ele alırken, müşterek mekânlarda dayanışmanın ve birlikte üretmenin önemini vurgulayan bir süreç oldu. Katılımcılar, bu süreci sadece teorik bir öğrenme deneyimi olarak değil; aynı zamanda toplumsal sorunlara pratik çözümler üretme fırsatı olarak değerlendirdiler. Bu süreç, müşterek kavramı ve birlikte üretme pratiğinin disiplinlerarası nasıl uygulanabileceği konusunda önemli bir deneyim sağlamıştı.

Stavros Stavrides'in *Müşterek Mekân: Müşterekler Olarak Şehir (Common Space: The City as Commons)*³ kitabında vurguladığı gibi: “Müşterek mekânlar, bireylerin aktif katılımıyla sürekli olarak yeniden inşa edilen, dinamik yapılar” olarak tanımlanır. Müştereklerin “statik olmadığını, aksine katılımcıların katkılarıyla sürekli yeniden şekillenen dinamik yapılar” olduğunu belirtir. Bu yaklaşım, atölyenin katılımcı süreçlerle ilerlemesi ve kullanıcıların tasarımın bir parçası hâline gelmesi gerektiği fikriyle de örtüşür.

Katılımcıların bir kısmının İstanbul'daki üniversitelerden, diğer bir kısmının ise deprem bölgesi, Hatay'dan geliyor olması, şüphesiz bu atölye çalışmasının teorik ve pratik üretim sürecini daha dinamik hâle getirdi.

Hatay'dan gelen katılımcıların, yaşadıkları coğrafyanın hem deprem öncesi hem de sonrası yapı çevresine, kültürel ve sosyal dokusuna aşina bireyler olarak, bu mekânların dönüşümünde tasarlayan ve deneyimleyen/deneyimleme ihtimali olan bir konumda durmaları Yaz Akademisi için yola çıkışımızdaki nihai hedefe ulaşmış olduğumuzu gösteriyor.

Hatay'dan gelen katılımcıların, yaşadıkları coğrafyanın hem deprem öncesi hem de sonrası yapı çevresine, kültürel ve sosyal dokusuna aşina bireyler olarak, bu mekânların dönüşümünde tasarlayan ve deneyimleyen/deneyimleme ihtimali olan bir konumda durmaları, Yaz Akademisi için yola çıkışımızdaki nihai hedefe ulaşmış olduğumuzu gösteriyor. Tüm bu süreçte, deprem coğrafyasından gelen genç mimar, tasarımcı ve plancı adaylarının yerel bilgi ve deneyimlerini kullanarak, kendi şehirlerinin yaralarını sarmak için ortaya koydukları çaba, müştereklerin ve birlikte üretmenin dönüştürücü ve iyileştirici gücünü gözler önüne serdi. Katılımcılar, sadece fiziksel mekânları değil, aynı zamanda kültürel değerleri ve toplumsal belleği yaşatan alanlar tasarladı. İstanbul Planlama Ajansı ve AURA İstanbul olarak, dayanıklı ve sürdürülebilir yaşam alanları oluştururken, kültürel mirasın korunmasını ve sosyal adaletin tesis edilmesini her zaman ön planda tutuyoruz. Geleceğin mimar ve tasarımcılarını sosyal sorumluluk bilinci etrafında buluştururken, birlikte üretmenin ve dayanışmanın, daha adil ve sürdürülebilir bir geleceğin anahtarı olduğuna inanıyoruz.

Fotoğraflar “Sürdürülebilir Normale Doğru” AURA- İPA 2024 Yaz Akademisi.

Müşterek Mutfak +

Katılımcılar, toplumsal sorumluluk ve dayanışmayı mimari tasarımla buluşturarak, geçici yerleşim alanlarında sosyal yaşamı yeniden örmeyi hedefleyen; sadece barınmayı değil, aynı zamanda toplulukların afet sonrası yeniden inşasında müşterek alanların önemini vurgulayan projeler geliştirdi. Tasarlanan yedi proje, Hatay'daki farklı konteyner alanlarında deprem sonrası sosyal, kültürel ve ekolojik eksiklikleri gidermeye odaklandı. İskenderun, Defne, Antakya, Samandağ ve Kırıkhan'da kurgulanan projeler, yeşil alanlar, sosyal mutfaklar, çocuk oyun alanları, kadın istihdamı ve yerel üretimi destekleyen sosyal alanlar oluşturmayı hedefledi. Her biri, ekolojik dengeyi sağlamayı, toplumsal bağları güçlendirmeyi ve yerel kültürü yeniden canlandırmayı hedefledi. Projeler, mahalle kültürünü yeniden inşa etmek ve bölgenin sosyal gelişimine katkıda bulunmak amacıyla tasarlandı.

“Müşterek Mutfak +” atölyesi kapsamında tasarlanan projeler

Oyun⁴ • İskenderun'un depremde zarar gören konteyner alanlarını ele alan bu proje, altyapı eksikliklerini gidermeyi ve sosyal gelişimi artırmayı hedefliyor. Yeşil alanlar, geri dönüşüm ve yağmur suyu toplama alanları ile ekolojik denge sağlarken, kadınların yöresel ürünler üretebileceği, çocukların ise güvenli oyun alanlarında vakit geçirebileceği sosyal alanlar yaratıyor.

Toprağın Hafızası⁵ • Defne ilçesindeki konteyner alan için sosyal ve kültürel eksiklikleri gidermeyi amaçlıyor. Çok amaçlı sosyal alanlar, seyir terası ve açık hava sineması gibi donatılarla bölgedeki sosyal bağları güçlendirirken, ekolojik sürdürülebilirliği de ön planda tutuyor.

BACA⁶ • Antakya'nın geleneksel mutfak kültürünü ve toplumsal dayanışmayı öne çıkaran bu proje, merkezi bir baca etrafında şekillenen kamusal alan tasarımıyla dikkat çekiyor. Baca, hem fırın bacası işlevini görüyor hem de toplumsal birlikteliği simgeliyor, bu sayede yerel üretim ve sosyalleşme destekleniyor.

Reenkarne-Seleucia Pieria⁷ • Samandağ bölgesinde deprem öncesi ve sonrası analizler doğrultusunda, tarihi, ekolojik ve sosyolojik değerlere dayalı mekânsal öneriler sunuyor. Konteyner bölgelerinde mahalle kültürünü yeniden canlandırmayı hedefleyen “eklenti dam” konseptiyle toplumsal bağları güçlendiriyor.

Terra Mutfak⁸ • Antakya'da, tarım arazileriyle çevrili bir alanda konteyner sakinlerinin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak müşterek mutfaklar tasarlıyor. Proje, kısa vadede sosyal yaşamı desteklerken; uzun vadede tarımsal üretimle bölgenin kimlik kazanmasını amaçlıyor.

İçten Dışa İyileşme⁹ • İskenderun'daki Sayek konteyner alanında sosyal, kültürel ve ekolojik eksiklikleri gidermeye odaklanıyor, kadın istihdamını ve pazar kültürünü destekliyor. Feyzan Kanalı'ndaki iyileştirme çalışmalarıyla konteyner kent sakinlerine sosyalleşme ve istihdam olanakları sunuyor.

Sosyal Mutfak¹⁰ • Kırıkhan'daki konteyner yerleşimlerinin kentle entegrasyonunu hedefliyor ve sosyal ve ticari alanlar ile sağlık ve eğitim alanlarını içeren bir mahalle yapısı oluşturuyor. Yeşil alanlar ve sosyal donatılarla afet sonrası stresin azaltılması ve toplumsal etkileşimin artırılması sağlanıyor.

İstanbul Planlama Ajansı'nın Kent Gündemi Raporları'na ipa.istanbul adresinden ulaşabilirsiniz.

Notlar

- 1 Stüdyo yürütücülüklerini Hayriye Eşbah Tunçay, Ebru Bingöl, Sevgi Görmüş Cengiz ve Serhat Cengiz üstlendi.
- 2 Stüdyo yürütücülüklerini Defne Akşın Akyol, Hayriye Eşbah Tunçay, İnci Olgun ve Tansel Korkmaz üstlendi.
- 3 Stavrides, S. (2016). *Common Space: The City as Commons*. Zed Books.
- 4 Emir Öztürk, Güllü Gedikbaş, Halime Sude Kervan, Hasan Can Yeniay, Hatice Özcan (Stüdyo Asistanı: Ayşe Ceren Öztürk) tarafından hazırlanmış proje.
- 5 Fatma Dilara Abar, Hüsnâ Nazlıgül, Naim Can Akar, Sedanur Durmaz (Stüdyo Asistanı: Zeynep Solmaz) tarafından hazırlanmış proje.
- 6 Bilge Pınar Albayrak, Buse Çölmen, Emre Kandemir, Gülşen Demir, Makbule Bolat (Stüdyo Asistanı: A. Melisa Ovalı) tarafından hazırlanmış proje.
- 7 Asu Ceren Altunkaynak, Berk Yalçın, Busegül Ezer, Ekin Güneş, Gizem Dikici (Stüdyo Asistanı: İrem Koluksay) tarafından hazırlanmış proje.
- 8 Betül Büşra Sakman, Hayriye Terzi, Mert Kaan Çevik, Özge Zengin, Safiye Gül Kılıç (Stüdyo Asistanları: Ayşe Nur Akkaya) tarafından hazırlanmış proje.
- 9 Ahmet H. Kaya, Bedriye Yılmaz, Elif Temiz, Kevser Gençsoy, A. Enes Daştan (Stüdyo Asistanı: Ece Özkan) tarafından hazırlanmış proje.
- 10 Kaya Aksu, Özge Altaş, Sultan Gövler, Tevhide Merve Akyüz (Stüdyo Asistanı: Betül Özmen) tarafından hazırlanmış proje.